

NINA BANG OM KVINDERS ADGANG TIL TJENESTE- STILLINGER OG ERHVERV

Af Jytte Nielsen

Nina Bang var optaget af forholdene for arbejderklassens kvinder og af at forstå sammenhængen mellem køn og klasse. Et eksempel på det finder vi i 1919, hvor hun som nyvalgt til Landstinget blev Socialdemokratiets ordfører på et lovforslag om kvinders adgang til offentlige embeder. Forslaget var stillet af den radikale samlingsregering med Zahle i spidsen og gik ud på, at alle offentlige embeder skulle åbnes for kvinder. Og det gjaldt lige fra embeder i den offentlige administration til præstestillinger i folkekirken. Hæren var dog undtaget.

Forslaget var blevet stemt igennem i Folketinget af Radikale Venstre og Socialdemokratiet og oversendt til Landstinget på trods af modstand fra de borgerlige partier på spørgsmålet om kvindelige præster. I Landstinget, hvor de borgerlige partier Venstre og Det konservative Folkeparti havde flertal endte lovforslaget af samme grund med at falde. Lovforslaget blev genfremsat i 1921 – denne gang uden de kvindelige præster – og blev vedtaget i begge kamre samme år.

I ordførertalen i 1919 i Landstinget satte Nina Bang som den eneste fokus på klasseproblematikken i lovforslaget. At lukke borgerskabets kvinder ud af hjemmene og ind på arbejdsmarkedet synes hun var en god ide. Men hun påpegede samtidig at der var stor forskel på de vilkår som henholdsvis arbejderklassens og borgerskabets udearbejdende kvinder var underlagt. Hun sagde bl.a.:

“De højere Klassers erhvervende Kvinder har hidtil ikke følt Byrderne ved Erhvervet i den Form, som Underklassens Kvinder har følt dem. De har ikke behøvet at passe deres Hjem, naar de kom sent hjem om Aftenen, og de har ikke maattet vide deres Børn gaa alene for Lud og koldt Vand. Naar de hidtil har kunnet undgaa det, kan de takke Arbejderklassens Kvinder derfor, Arbejderklassens Kvinder har nemlig paataget sig det Arbejde i Hjemmene, uden hvilket de højere Klassers Kvinder ikke kunde være erhvervende.”

Og hun følte sig ikke overbevist om at den arbejdsdeling kunne fortsætte, fordi arbejderkvinderne ikke længere ville finde sig i de dårligt betalte tyendeforhold. I stedet mente hun, at der var brug for en nytænkning af de enkelte husholdningers organisering, så de praktiske opgaver som madlavning, vask osv. blev kollektivt drevet, så familierne alene skulle koncentrere sig om at være sammen. Og hun forestillede sig at borgerskabets udearbejdende kvinder kunne stå i spidsen for den udvikling.

Nina Bangs klassekritik blev selvfølgelig kommenteret og kritiseret af de øvrige ordførere. Men hun fik det sidste ord, som lød:

“Den ærede sidste Taler beklagede, at de unge Piger ikke mere vilde gaa til Husarbejdet, men det nytte ikke overfor sociale Forhold at beklage, dér nytter det kun at konstatere, hvorledes Udviklingen er, og saa at rette sig derefter. Det ærede Medlem mente, at de unge Piger klarede sig bedre som Mødre og Husmødre, naar de først havde udført Husassistentarbejde, men saa er det egentlig forbavsende, at de højere Klasser ikke sender deres unge Døtre ud til dette Arbejde i stedet for at lade dem studere.”

Kursiveringerne i teksten herunder er mine. Hele debatten kan læses i Folketingsstidende fra 1919, som er tilgængelig i en digital udgave på Folketingets hjemmeside.

Jytte Nielsen
Informationsspecialist
jyni@kb.dk

Nina Bangs ordførertale ved 1. behandling af Forslag til Lov om Kvinders Adgang til Tjenestestillinger og Erhverv d. 24. juni 1919 i Landstinget

Af Nina Bang

Dette Lovforslag, der behandler et alment Samfundsforhold, er som bekendt i Folketinget blevet behandlet som et Lovforslag om Tvang paa Kirken til at ansætte kvindelige Præster, og denne Behandling af det er fortsat her i Dag. De Betæneligheder, som Venstres mandlige Ordfører ved Sagens første Behandling i Folketinget aldeles ikke havde, er blevet fremsat af Venstres kvindelige Ordfører her. Det er gaaet her, som saa tidt, at Venstre har ladet sig drive frem af det konservative Folkepartis kirkelige Repræsentant i Folketinget.

Mine Partifæller i Folketinget har afholdt sig fra at deltage i denne lidet tiltalende Kampagne, som har æltet reaktionære Forestillinger sammen med Bibelord og med deres omtvistelige Fortolkninger. Jeg skal heller ikke blande mig i denne Strid. Jeg skal kun udtrykke min Forbavselse over, at kirkeligt interesserede Kredse ikke bærer sig ad som alle andre: søger at drage de flest mulige aandelige Kræfter til sig – udtale min Forbavselse over, at Kirken virkelig føler sig saa rig, at den kan undvære Kræfter, der vil stille sig til dens Raadighed.

Man maa ogsaa forbavses over de Udtalelser, der paa et andet Omraade faldt fra det ærede 10de Medlem for 2den Kreds (Inger Gautier Schmit). Det ærede Medlem bebrejdede Regeringen, at den ved dette Lovforslag havde unddraget de militære Embeder fra Kvinderne. Det ærede Medlem ønskede altsaa Kvinderne Adgang til Krigshaandværket, det Haandværk, hvis Rædsler vi har set udøvede nu i 5 Aar, medens det ærede Medlem bebrejdede Regeringen, at den vilde paatvinge Befolkningen kvindelige Præster – og Præsterne burde dog være Fredens og Forsonlighedens Talsmænd.

Det ærede 12te Medlem for 5te Kreds (S. Rasmussen) gav Udtryk for den Forfærdelse, der fyldte ham ved Tanken om, at Kvinder skulde kunne blive Præster, idet han skildrede den frugtsommelige Kvinde staaende ved Døbefonten for at døbe Børn. Ja, jeg er ikke meget kirkeligt interesseret, men det forekommer mig dog, at man ikke let kan tænke sig et skønnere Syn end en

vordende Moder som den, der fører Børnene ind i Kirken. Hvis jeg var kirkeligt interesseret, vilde Udsigten hertil i høj Grad faa mig til at billige, at der aabnes Kvinderne Adgang til Kirkeembeder.

Men jeg skal ikke opholde mig ved denne Side af Sagen. Vi fra vor Side kan ikke ønske andre Bestemmelser for Adgangen til de kirkelige Embeder, end vi kan ønske for Besættelsen af alle andre Embeder. Jeg vil foretrække at føre Sagen tilbage til dens sociale Grundlag, og jeg befinder mig dér i den mest udmærkede Overensstemmelse med Venstres Ordfører i Folketinget ved Sagens første Behandling. Den ærede Ordfører for Venstre her i Tinget gav en kort Udsigt over Kvindens Frigørelse, men hun kom ikke længere tilbage end til, hvor Overklassens, de akademisk uddannede Kredses Bestræbelser for Kvindens Frigørelse begyndte. Jeg mener imidlertid, at det er en alt for smal Basis for Fremstillingen af Kvindens Frigørelse. Der har været Kvinder, der arbejdede for Kvindens Frigørelse lang, lang Tid, før de akademiske Kredses Kvinder begyndte. Tvungne af Nøden har de gjort det og ikke egentlig for at kæmpe for Kvindens Frigørelse, men de har alligevel været Pionerer for denne Sag. Det er allerede over 100 Aar siden, at Kvindearbejdet under den kapitalistiske Produktions Udfoldelse begyndte i England. Da den kapitalistiske Produktion flyttede Arbejdet bort fra Hjemmene og ud til Fabrikkerne, hen-

*Nina Bang mellem
Thorvald Stauning
og Johannes Friis-
Skotte, 1920'erne.*

*Foto: Holger Dam-
gaard, Det Kgl.
Bibliotek.*

tede den først Mændene, derefter ogsaa Kvinderne derud. Dette skete først i England, men det bredte sig med den kapitalistiske Produktion til hele Europa. Dette Kvindernes Arbejde udenfor Hjemmene bragte over Kvinderne en uhyre Sum af Lidelser. Det var en ny Byrde, der blev lagt paa deres Skuldre, uden at de tidligere Byrder og Pligter blev taget fra dem. De beholdt deres Pligter som Mødre og som Husmødre, og i de smaa Arbejderhjem blev Børnene overladt til sig selv, Hjemmene stod upassede, indtil en træt Moder om Aftenen vendte hjem fra Fabrikken og saa kunde gøre det Arbejde, der ellers kræver en hel Dag. Det er desværre ikke en Skildring, som kun tilhører Fortiden, men det er en Skildring af Forholdene, som vi ser dem den Dag i Dag. Og for den Mængde af Kvinder, for de Slægtled efter Slægtled af Kvinder, der blev ældet for tidligt, og som følte deres Livs Ro og Fred borte, for de Arbejderkvinder, vi den Dag i Dag ser om Morgenens ile til Arbejdet efter først at have afleveret deres spæde Børn i Vuggestuer og deres større Børn i Asylerne for saa atter at hente dem om Aftenen og ile til de handlende for at købe det lettest mulige til at tilberede Mad af – for disse Kvinder er det naturligvis svært at forstaa, at de er Pionerer for et højere udviklet Samfund, hvor Kvindernes Frigørelse er en Kendsgerning, men de er det alligevel.

Det var længe kun Arbejderklassens Kvinder, der deltog i Erhvervet, men efterhaanden bredte af økonomiske Grunde Bevægelsen sig til Mellemstandens og de højere Klassers Kvinder. De maatte ganske vist for at gaa ud i Erhvervet optage en Kamp, fordi de Stillinger, de ønskede sig, var godt lønnede Stillinger, som Mændene derfor ikke gerne gav fra sig, og netop, fordi det var godt lønnede Stillinger, krævede de ogsaa Uddannelse. Kampen mellem dem og Mændene kom derfor længe til at staa først om Retten til Uddannelsen og saa om Retten til Embederne.

Men naar nu denne Lov som et Symbol giver Kvinderne Adgang til Embeder i Lighed med Mændene, er dermed ikke løst de Spørgsmaal, der rejser sig ved Tanken om Kvindernes Frigørelse. Den ærede Ordfører for Venstre i Folketinget kom ved Sagens første Behandling ind paa de Tanker, der rejser sig, nemlig paa Tanken om Kvindernes Forhold til Hjemmet. Der er her rørt ved den ømfindeligste Side af hele Spørgsmaalet om Kvinders Adgang til Arbejde udenfor Hjemmet. De højere Klassers erhvervende Kvinder har hidtil ikke følt Byrderne ved Erhvervet i den Form, som Underklassens Kvinder har følt dem. De har ikke behøvet at passe deres Hjem, naar de kom sent hjem om Aftenen, og de har ikke maattet vide deres Børn gaa alene for Lud og koldt Vand. Naar de hidtil har kunnet undgaa det, kan de takke Arbejderklassens Kvinder derfor, Arbejderklassens Kvinder har nemlig paataget sig det Arbejde i Hjemmene, uden hvilket de højere Klassers Kvinder ikke kunde være erhvervende. Jeg skal ikke benægte, at Overklassens Kvinder, selv om de fik Husets Arbejde besørget af Arbejderklassens Døtre, ikke derfor til Tider

maaske kan have følt en aandelig Overanspændelse og en aandelig Splittethed, som ingen har kunnet befri dem for, og det kan ogsaa være, at mange undertiden har ladet sig friste til at se tilbage til de gamle Forhold som noget godt, men som noget forbigaengent. Men nu er der sket det, at netop nu, da denne Lov aabner Adgang for Kvinderne til Erhverv, svigter det Grundlag, paa hvilket de højere stillede Kvinder ellers har kunnet passe deres Erhverv, idet nemlig Arbejderklassens Døtre vægrer sig ved længere at udføre Arbejdet under de Former, som vi nu er vant til. Det bliver stadig vanskeligere og vanskeligere for den kvindelige Embedsmand, den kvindelige Læge, den kvindelige Sagfører at skaffe sig Hjælp i Huset og at faa ført Tilsyn med sine Børn. Naturligvis vil intet fornuftigt Menneske i den Anledning sige til Kvinderne, at saa maa de hellere vende tilbage til de gamle Forhold. Det er selvfølgelig heller ikke min Tanke, for jeg ved, at det er umuligt. Den økonomiske Udviklings Love tvinger Kvinderne ud i Erhvervet, og saa er det Samfundets Pligt at søge at finde en Ordning, der afbøder de Ulykker, som deraf rinder for den enkelte, og fremme alt det gode, der deraf kan komme. Og de tidligere patriarkalske Forhold, som mange nu ser tilbage til som noget idyllisk, var ingenlunde saa idylliske, som man nu er tilbøjelig til at tro. De dækkede over megen Brutalitæt og megen Undertrykkelse og virkede til store Savn for den enkelte. Og det er baade til Skade for den enkelte, der lider under det, og ogsaa til Skade for et frit Samfund. Men desuden er disse Forhold ogsaa umuliggjorte derved, at vort Samfund i højere og højere Grad tæller et Overtal af Kvinder; det er derfor umuligt, at enhver Kvinde kan blive gift og faa sin selvstændige Husholdning. Det hele Overskud af Kvinder, som bliver tilbage, kan ikke finde Plads i Hjemmene, de maa allerede fra deres Ungdom bestemme sig til en Uddannelse, og naar de først en Gang er naaet ind i et Erhverv, vil det være vanskeligt for dem at vende tilbage, selv om de bliver gift.

Naar jeg har omtalt denne Sag, er det altsaa ikke, fordi jeg ønsker noget Tilbageskridt, men det er for at pege paa, at den sorte Skygge, der lige fra første Færd har fulgt Arbejderklassens Kvinder i deres Deltagelse i Erhvervet, ogsaa er ved at naa de bedrestillede Kvinder i deres Erhverv, saaledes at ogsaa de faar de samme Lidelser, den samme Uro at bære paa som Underklassens Kvinder, naar de ved, at deres Hjem og deres Børn forsømmes. Men denne Udvikling ønsker jeg ikke at beklage. Der er dem, der raaber højt op over, at Arbejderklassens Døtre ikke fremdeles er villige til at være det Grundlag, paa hvilket de højere Klassers Kvinder kan udvikle sig personlig frit og i deres Erhverv, men jeg beklager det ikke, thi netop deri, at disse Kendsgerninger indtræffer samtidig: at Arbejderklassens Døtre vægrer sig ved at paatage sig Husarbejde i den trælse Form, hvori man hidtil er vant dertil, og at Loven bekræfter, hvad der allerede længe har været Udviklingen, at Kvinderne har Adgang til Erhverv, ligger efter min Mening en Spire til en

sund Udvikling. Der er under de nuværende Forhold kun een Mulighed for de bedrestillede Kvinder, naar de ønsker at vedligeholde deres Erhverv og samtidig at opfylde deres Pligt som Kvinder at føde Børn, og det er den, at de indskrænker sig til saa faa Børn som muligt. Jeg tror, at hvis man optog en Statistik over de velstillede Ægteskaber, i hvilke Hustruen er erhvervende, vilde man overalt finde Børneantallet indskrænket til 1 eller 2 Børn, og denne Bevægelse for et indskrænket Børneantal er ogsaa naaet ned i Arbejderklassen, sikkert under Paavirkning af Kvindernes Erhverv. Men jeg tror ikke, at man kan bygge et sundt Samfund op paa et saa lille Børneantal. Naar nu til Vanskelighederne med Børnene kommer Vanskeligheder med Husvæsenet, aabner sig for de erhvervende Kvinder kun den Udsigt: at forblive ugift og udenfor Ægteskab at føde det Barn, som de ønsker sig, eller at lære at forstaa, at deres Erhverv kræver helt andre Hjemformer end de nuværende, og at Samfundet maa indrømme dem ikke blot Frihed til at udføre deres Erhverv, men ogsaa Frihed til at føde og opamme deres Børn.

De Lidelser, som de erhvervende Kvinder i Underklassen har gennemgaaet, har allerede ført til sociale Foranstaltninger; der er Vuggestuer, Børnehaver og Fritidsasylter. Der er blevet paatvunget Kvinderne Arbejdsro i en Del af Svangerskabsperioden, og der er paatvunget dem Arbejdsro i den første Tid efter Fødselen. Ved den sidste internationale Bernerkonference rejstes der ogsaa fra Arbejderklassens Side Krav om, at Kvinderne kun skulde arbejde til Kl. 12 hver Lørdag, for at de ikke skulde behøve at bruge deres Fritid om Søndagen til Arbejde i Huset, og der er fra Arbejderklassens Side rejst Krav om Forbud mod Natarbejde for Kvinder og mod Kvinders Arbejde i Gruber, alt for at opretholde Kvindernes Evne til at varetage den kommende Slægts Tarv. Disse saakaldte Indgreb i Kvindernes Frihed er ikke blevet mødt med megen Forstaaelse af de højere Klassers erhvervende Kvinder. Jeg erindrer saaledes, at jeg, da vi behandlede Fabrikloven – i 1908, saa vidt jeg husker –, og der var Tale om at indføre Forbud mod Natarbejde for Kvinder, i en Forsamling af kvindesagsinteresserede Kvinder hørte udtale, at dette var et uforsvarligt Indgreb i Kvindernes Frihed. Der blev blandt andet sagt, at naar man hindrede en Enke med Børn i at arbejde om Natten, fratog man hende derved Muligheden for at være hjemme hos sine Børn om Dagen. Selvfølgelig er et saadant Syn paa Sagen, at en Kvinde bør arbejde om Natten for om Dagen at passe sine Børn, ganske fejlagtigt; at man vil forbyde noget saadant, er kun et formelt Indgreb i Friheden eller rettere sagt, det er ikke et Indgreb i Friheden, det er kun en Beskyttelse af Friheden. Men de Krav, som stilles fra Arbejderklassens Kvinders Side, fordi de hverken kan passe deres Hjem eller deres Børn, vil de højere Klassers erhvervende Kvinder lære at forstaa bedre, naar de selv kommer i denne Stilling, og det vil igen virke til, at disse Foran-

staltninger vil blive bedre og bedre. For en fattig, erhvervende Moder er det selvfølgelig en udmærket Foranstaltning, at hun kan bringe sit Barn hen paa en Vuggestue, men set fra Samfundets Side kan det kun betragtes som en Nødhjælp. Det kan aldrig være en Samfundsforanstaltning af Varighed, at en diegivende Moder bringer sit Barn hen paa en Vuggestue, binder sit Bryst op og standser Livskilden for Barnet for derefter at gaa til sit Erhverv. *Men naar de højere Klassers Kvinder i Samfundet i stigende Grad søger ud i Erhverv og opnaar højere Stillinger i Samfundet, og naar de samtidig forlades af dem, der tidligere gjorde Hjemmets Arbejde, saa vil de forstaa, at de med eller mod deres Villie er kommet ind i en social Revolution, der angaar dem selv i deres første menneskelige Følelser og Kald, og saa vil de være med til at arbejde paa en Udvikling, som bevarer for dem selv Frihed til Erhvervet, og som dog levner dem Tid til at opfylde deres egentlige Kald, det, som ingen kan tage fra dem: at være Moder.* Jeg samstemmer fuldstændig med Venstres mandlige Ordfører i Folketinget, da han udtalte, at Hjemmets Hygge skal ikke alene være Kvindens Sag, at Mændene maa ogsaa tage deres Part, og naar den Tanke trænger igennem hos Mændene – og den nedsatte Arbejdstid, som jo nu bryder sig Vej, vil bidrage til, at Mændene bliver mere knyttet til Hjemmene, end de nu er, opholder sig mere i dem, end de nu gør –, saa vil man ogsaa lettere, end man nu tror, kunne komme bort fra den nuværende Hjemform og bort fra at mene, at den er den eneste mulige. Ja, man vil endogsaa lære at se paa, at det, der egentlig er Hjemmets Kærne, det gode Samliv mellem Forældre indbyrdes og mellem Forældre og Børn, trives langt bedre, naar de hører sammen, er sammen, uden at der indenfor Hjemmets Grænser er fremmede Mennesker. Men dertil hører en Omdannelse af Husvæsenet, som hører Fremtiden til, dog ikke en fjerntliggende Fremtid, men en nærliggende.

Jeg har ønsket at gøre disse Bemærkninger, fordi Arbejderklassens Kvinders Erhverv i de fleste Tilfælde, i hvert Fald i overmaade mange Tilfælde, har ført til en kaotisk Opløsning af Arbejdernes Hjem. Men de højere Klassers Kvinders Deltagelse i Erhverv vil bidrage til, at alle de Foranstaltninger, der er nødvendige til at omdanne Hjemmet og føre det tilbage fra Kaos til Sundhed, bliver iværksat. Hvis de højere stillede erhvervende Kvinder virkelig lærer at forstaa den Revolution, hvori de er kommet!